

Taryha ýara salan ýalanlar: Selanikden azana

Category: Kitapcy, Sözler, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 26 январа, 2025

Taryha ýara salan ýalanlar: Selanikden azana TARYHA ÝARA SALAN
ÝALANLAR: SELANIKDEN AZANA

Yzagalak jemgyýetde ýalan-ýaşryga ynanmak nähili aňsat bolsa, hakykaty kabul etmegem şolar ýaly kyn bolýar

Ýalan-ýaşryk toslamalar bilen gününi dolaýan jemgyýetler wagtyň geçmegi bilen şeýle bir duýgusyzlaşýar welin, diňe uly tragediýa bolanda özüni dürsäp bilýär.

1955-nji ýylyň 6-njy sentýabry. Türkiýäniň radioýaýlymlary Selanikdäki Atatürküň öýüniň bombalalandygyny habar berýär. Ortaça tiraży 20-30 müň ekzemplýarly «Ekspres» gazetini öýleden soň iki sanyny birden çykaryp, habary birinji sahypasyndan berýär.

Dem salymda nireden gelendigi iňkise goýýan köpçülik «Istiklal» prospektini doldurýar. Çykyşlar çaltlyk bilen musulman däl ilata garşy hüjümlere öwrülýär. Öýler we iş ýerleri ýakylmaga, weýran edilmäge, talanmaga başlanýar. Wakalar gysga wagtyň içinde şäheriň aýry-aýry 15 raýonyna ýaýraýar.

Netijede iki günläp dowam eden hüjümlerde resmi görkezijilere görä 5.300, resmi däl görkezijilere görä bolsa 7.000-e golaý bina haraplanypdyr ýa-da otlanypdyr. 16 rum raýaty ölüpdür. 73 buthana, 8 aýazma (святой источник), 2 manastyr, 1 hawra ýakylýpdyr. 50-200 aralykda aýal-gyz zorlanypdyr. Wakalaryň yzyndan müňlerçe rum Türkiýäni terk edipdir...

Soň-soňlar hüjüme gatnaşanlaryň hemmesiniň bir ölçegdäki taýaklary ulanandygy, ep-esli böleginiňem goňşy etraplardan gelendigi (getirilendigi) biliniýäe. Bularyň käbirleri «Haýdarpaşa» duralgasynda ýanlary talan zatlary bilen bile ele salynýar.

«Ekspres» gazetiniň şol günki sany şol ýyllaryň kagyz yetmezçiligine garamazdan 300 müň ekzemplýarda çap edilipdir. Selanikdäki Atatürküň öýüni bombalanyňam Milli Howpsuzlyk gullugynyň işgäri Oktaý Engindigi belli bolýar. Engin gaýybana sud edilse-de, Gresiýa berilmändir. Soňky ýyllarda Içeri işler müdirliginde başga iş berilen Engine durmuşyň başga sylag-serpaýlary-da nesip edipdir: ilki Çankaýanyň kaýmakamy, yzyndan Newşehiriň meri bolup işläpdir...

Wakalar bolanda Ýörite harby edaranyň başlygy bolup işlän Sabri Ýirmibeşogly Milli Howsuzlyk geňeşiniň sekretary bolansoň gazetleriň birine beren interwýusynda «6-7-nji sentýabr wakalarynyň Ýörite harby edaranyň amala aşyran ajaýyp operasiýasy bolandygyny» aýdýar...

• Maraşda «Uly metjidiň» ýakylmagy

1978-nji ýylyň 3-nji sentýabry. Kiçijik topar şäheriň esasy prospektleriniň birinde elleri şygarly öňe gidip barýarlar. «Kommunistler we gyzybaşlar musulmanlary öldürýär, hiç kim ýokmy, Allasyny söýen gelsin!» diýip gygyryşýarlar. Elbetde, Siwasda musulman kän we olar diniň elden gitmegine ýol berjek adamlar däl! Köpçüligiň sany artýar, alawylaryň ýaşaýan massiwlerine tarap gaýdylýar.

Netijede dört günläp dowam eden hüjümlerde 9 adam ölýär, 100-e golaý adam ýaralanýar, 1000-den gowrak jaý, öý we iş ýerleri harap edilýär. Aslynda hakykat düýbünden başga hilidi. Wakalar alawylaryň köp ýaşaýan «Aly baba» raýonynda bir çaganyň eden dawasyndan başlaýar. Nasionalist (ülküji) topar tarapyndan iki aýal öldürilýär, ertesi gün metjitlerde okalan baýram namazyndan soň «Ganymyz aksa-da ýeňiş yslamyňkydyr» şygary bilen başlan hüjümler bilen wakalar çygyrdan çykýar...

Ýene 1978-nji ýyl, Kahramanmaraş. Şäherde yzly-yzyna partlamalar bolup geçýär. Içeri işler edaralarynyň ýolbaşçylary beren beýanatlarynda nasionalist bandalaryň

prowokasiya maksatly öz oturýan ýerlerine bomba zyňandyklaryny, şeýdip durka-da käbirleriniň ele salynandygyny aýdypdyr.

19-njy dekaborda nasionalistleriň giden «Çiçek» kinozalynda bir çeper film gidip durka bomba ýarylýar, ýaralananlar bolýar. Partlamadan soň nasionalist toparlar döwlete degişli käbir binalara çozýarlar. Wakalar gidip durka ilki iki çepçi ýaş ýigit, zyndanam iki nasionalist ölýär. Çepçileriň guran jynaza ýörişiniň önüni kesen sagçy toparlar «Kommunistleriň jynazasy okalmaýar, «Uly metjidi» ýakjak bolýarlar, alawylara ölüm, dinimiz elden gidýär» diýen ýaly şygarlar bilen şäherdäki dartgynlylyk, gapma-garşykyk ýetjek derejesine ýetýär.

Netijede şäher sowetiniň we metjitleriň kolonkasyndan gygyrylan duýduryşlar, ýygnanyşan märekeler, yglan edilen köçä çykma gadagançylygy, gadagançylyga garamazdan sagçylaryň küşgürmegi bilen birnäçe massiwe edilen hüjümler: 111-150 aralykdaky adam pidalary, yüzlerçe ýaraly, zorlanan aýal-gyzlar, rehimsizlik bilen öldürilen alawy garrylary, çagalary, ýakylan öýler, harap edilen iş ýerleri... Gandöküşlikden soň Maraşdan göçüp giden alawy hojalyklary, we 14 etrapda yglan edilen adatdan daşary ýagdaý...

Hakyatlaryň kes-kelläm orta çykjak bolma ýaly keşir gylygy

bolýar. Maraşda-da şeýle bolýar. Hujüme uçran alawylar bulen çepçilere degişli jaýlar has öñräkden belgilenip çykylan eken. Wakalaryň başlan birinji gününde harby bölümleriň «alawylar garnizona çozdy» habary bilen şäher merkezinden çekilendigi ýüze çykýar. Şeýle-de, goşun serkerdesiniň wakalar bolup durka Içeri işler ministriniň dartgynlylygy basyp ýatyrmaga gatnaşmak talabyndan ýüz öwrendigi bilinýär. Beren düşündirişinde ýoldaşlary bilen bile «Çiçek» kinozalyna bombany özleriniň zyňandygyny boýun alan MHP-li Ökkeş Kenger (Şendiller) gandöküşligiň birinji belgili aýyplanýany bolup sud edilýär. Türkiýe köplenç diýen ýaly gülkünç henekler bilen doly ýurt. Durmuş soň-soňlar Ökkeş Kengeri bu gezek Şendiller familiýasy bilen 19-njy hökümetiň Kahramanmaraş boýunça halk deputatlygy bilen sylaglandyrmakdan gaýra durmandyr. Aradan biraw wagt geçýär... Şuňa meňzeş wakalar 1980-nji ýylyň iýul aýynda Çorumda hem bolup geçýär. Şäherde kommunistleriň «Alaaddin» metjidine bomba goýandyklary barada myş-myşlar ýaýraýar. Edil şonuň ýaly myş-myş TRT döwlet teleýaýlymyň habarlar gepleşiginde gaýtalanansoň wakalar çalt gerimini giňeldipdir.

Munuň netijesi 57 öli, 200-den gowrak öli, 300-e golaý öýüň we iş yerleriniň bibat edilmegi bilen soňlanypdyr. «12-nji sentýabr» döwlet agdarlyşygynyň soňky kerpiji-de şeýdip goýlupdyr.

• **«Azanyň sesini basmak isleýän zyndyklar»**

1993-nji ýylyň 2-nji iýuly, Siwas. Pir Soltan Abdalyň

hormatyna geçirilýän medeni çäreleriň çäginde intelligensiýanyň birnäçe wekili we sungat işgäri häkimiň ýörite çakylygy bilen şähre gelýär. Birnäçesi «Madimak» otelinde düşleýär. Salman Rüşdiniň «Şeytan aýatlary» kitabyny türk diline terjime eden Eziz Nesine we onuň ýanyndakylara hüjüm ediljekdigi barada gep-gybatlar ýaýraýar. Näbelli adamlar tarapyndan öýlere we medeni çärelere ýakyn ýerlerde paýlanan broşýuralarda «...Gurhana aç-açan dil ýetirilýär we möminleriň mertebesine, nebsine hüjüm edilýär» diýilýär. Şol gün käbir gazetlerem birinji sahypasyndan şuňa meňzeş habarlary berýär.

«Jan» medeni çärelerine gatnaşýanlaryň çykyşlary üçin depregiň ýany bilen çagyryş egmekleri, şol wagtam jumga namazy üçin bir wagtda üýşen jemagat tarapyndan «Azanyň sesini basmak isleýän zyndyklar» diýip protest bildirilýär.

Netijede arasynda žurnalistleriň, ýazyjy-şahyrlaryň, sungat işgärleriniň we bagşy-sazandasynyň bolan köpüsi alawy 33 raýat ýakylyp öldürilýär. Waka dünýä taryhyna bir günüň içinde bolup gecen iň uly intelligent gyrgynçylygy bolup girýär. Şol wagt premýer-ministriň wezipesinde Erdal İnönü otyrды. Döwletiň dürli gulluklarynyň kömekçi güýç «ynha gitdi, ynha gidip barýar» diýip İnönini, İnöniniňem oteldäkileri güýmändigini belli bolýar. Geçirilen derňew işinde «Madimak» oteline gelen harbularyň hüjüm ediji tolar bilen görüşenden soň garnizonlaryna dolanandygy, döwletiňem iki ädim beýlede ýanan adamlara tomaşa edip oturandygy ýüze çykýar.

• **Kabataşda türbanly zenana linç, metjitde içilen piwo**

2013-nji ýylyň 7-nji iýuny.

«Örän ýakyn tanşymyň gelnini ýerlerde süýrediler».

Şol döwrüň premýer-ministri R.Taýýip Erdoganyň AKP-niň topar ýygnagynda aýdan sözi bu...

1-nji iýunda «Gezi» protestleri dowam edip durka käbir mediýa organlarynda demonstratlaryň Kabataşda türbanly (ýapynjaly) aýaly we onuň çagasyny ýenjendikleri barada habar çykýar. Waka gorkunçdanam erbet. Şol wagtyň AKP-li etrap sowetiniň başlygynyň gelni bolan aýal Beşiktaşda garaşyp dyrka bir topar üsti ýalaňaç demonstratyň hüjümine sezewar bolupdyr. Aýal erbet ýenjilýär, çaganyň kolýaskasy agdarylýar! Üsti ýalaňaç, elleri gön ellikli 70-100 aralykdaky demonstrat aýalyň üstüne buşuganmyş!

Habar depe saçyňy düýrükdirjek derejede gorkunç. Ýene bir gezek döwlet apparatynda iň ýokardan muňa arka durulýar. Metjitde içgi içilmeginiň hem-de aýal bilen çagajygyň ýenjilendiginiň wideoýazgylarynyň ellerindedigi, tiz wagtdan köpçüligiň dykgatyna ýetiriljekdigi aýdylýar. Elif Çakyr, Ismet Berkan, Balçıçek Ilter, Abdylkadyr Selwi, Sewilaý Yükselir, Nihal Bengisu Karaja, Nagehan Alçy meşhur žurnalistler kassetany hut özleriniň görendiklerini, wideoýazgyny görüp ýaka tutandyklaryny aýdýarlar...

Şondan öňem başga bir habar ýurdy ýeterlik lertzana salypdy. 2013-nji ýylyň 3-nji ýanwarynda «Anadolu» we «Cihan» habarlar gulluklarynyň «Metjitde içgi içdiler» habary «Gezi parky» demonstratrlarynyň wideoýazgylary bilen birlikde berlipdi, premýer-miinstr we häkimiýet agzalary bu toslama hor bolup arka durupdylar. Her iki wakanyň netijesimi? Elbetde, wakalar «Gezi» parkyndaky parahatçylykly çykyşlara zyýan ýetirdi. Emma halkyň özünü sowukganly alyp barşy, hernäme-de bolsa, wakanyň başga ýoýulmalar bilen ters ugurlara iterilmegine päsgel berdi. Has soňra näme bolandyr öýdýärsiňiz? HakylT ýene bir gezek gaggarylan garaňky dälizinden çykyp gelýär. Ýalanlar nägadar mekirlilik bilen örtülen, hakykatlaram şogadar başyňy aýlaýjy we açyk sözlüdir. Wakadan soň hepdeler, aýlar, ýyllar geçýär, ne subutnama görkezilýär, ne-de kasseta köpçüligiň dykgatyna ýetirilýär. Kassetany gördüm diýen, jebir çekendigi öňe sürülen aýaldan interwýu alan žurnalistler utançdan ýaňa gara-ört bolan ýüzleri bilen ýekän-ýekän sözüni üýtgedip başlaýar: «Men metjitde içgi içilendigini görmedim» diýen «Bezmi-Alem Walide Soltan» metjidiniň ymamynyň paýyna bolsa metjitden metjide kowulmak düşdi...

• **Azana gygyrylanda sykylak atan aýallar**

2019-njy ýylyň 8-nji marty. Stambul, Beýogly. Bütün dünýäde

her ýyl, ýurdumyzda bolsa 2003-nji ýyldan bäri geçirilip gelinýän Feministleriň gijeki ýörişi üçin aýallar «Istiklal» prospektine üýşýär. Şol gün Halkara aýal-gyzlar günü. Ilkinji gezek şäher häkimligi «Istiklal» prospektinde ýörişiň geçirilmegine rugsat bermändir. Polisiýa prospekte birikýän ýollaryň önüni baglamak üçin hemişeki ýerine goşmaça bu gezek Beýoglundä täze gurulýan metjidiň önünde-de barrikada gurýar. Akym-akym bolup gelýän zenan köpçüligi barrikadany aşyp bilmeýär: şygarlar, sykylyklar, jürlewükler bilen jemgyýetçilik howpsuzlygyny üpjün etmek üçin goýlan patrullara protest bildirilýär... Zyndan tegelek iki gün geçýär. 10-njy mart günü teleýaýlymlarda iň belent kürsülerden ses eşdilýär: «Azany-Muhammedä terbiýesizlik etdiler!»

Muny aýdanam AKP-niň başlygy we ýurduň prezidenti R.Taýýip Erdogan. Ertssi gün gazetleriň köpüsi muny birinji sahypasyndan berýär. Birmeñzeş aýyplama dürli ministrler, AKP-niň metbugat wekilleri we MHP-niň başlygy Döwlet Bahçeli tarapyndanam dürli görnüşlerde gygyrylýar. Az wagtyň içinde sosial mediýanyň üstünden MHP-li Ülkü (nasionalistik) merkezlerine degişli toparlar tarapyndan «azana ýetirilen eller gurasyn» diýen ýaly «Taksim» meýdanynda çagyryşlar edilýär. Çagyryş agşamara maksadyna ýetýär. Sakally-sarmykly, sarykly-selleli, donly adamlardan düzülen bir topar adam «Istiklal» prospektinde kafe-barlaryň we içgili garbanyşhanalaryň ýerleşen «Mis» köçesine tarap gaýdýar. Hasratlar bilen doly taryhdan gopup gelen, ürküziji zamanlaryň gorkunç ýatlamalaryny ýatladyp duran şygarlary-da manydar ýaňlanýar: “Allahu ekber... Ýa Alla, Bismilla, Allahu ekber... Ganymyz aksa-da ýeňiş yslamyň... Ýeke-täk ýol şahadat!..

Elleri türk baýdakly, tekbir getirip ýöreyän gaharly märekäniň özünü alyp barşy çakdanaşa agressiw, gygyryşýan şygarlary meçew beriji, sözleri haýbat atyjydy. Belli bir wagta çenli ýöränlerinden soň hatarlaryny güreldip bilmedik prowokatorlar Tarlabaşy töwereklerinde patrullaryň gelmegi bilen pytraýar...

Hakykat bolsa bu gezegem gün deýin älem ýüzüne ýalbyrap çykmak üçin haýdaýardy.

Ýoýulan wideoýazgyny ulanan tarapgöý žurnalist ötünç sorap,

birinji gündäki beleñleriniñ täsiri bilen meçew beriji habarlary taýýarlan käbir žurnalistlerem gaýtmyşym edýär. Feministleriñ gijeki ýörişine gatnaşan aýal-gyzlar barada aýdanda bolsa, wakany ybrat beriji geñ galyjylyk bilen garşylaýarlar. Polisiýanyñ iki barrikadasynyñ (germawynyñ) arasynda gysylyp galan, plastiki oklaryñ, göz ýaşardyjy gazlaryñ, galkanlaryñ we tokly rezin dürreleriñ urgusynyñ arasynda patrullary sykylyklar, şygarlar, ahy-nalalar bilen protest eden naçarlaryñ azan okalanyndan habarlary-da ýok eken.

[b]• Yzda galanlar[/]

Yzagalak jemgyýetde ýalan-ýaşryga ynanmak nähili aňsat bolsa, hakykaty kabul etmegem şolar ýaly kyn bolýar. 8-nji martda we şondan soñ ýalan bilen hakykat ýene bir gezek ýüzbe-ýüz bolup, ýene bir gezek garpyşypdyr. Hernä nesibeli ekenik, bu gezek hakykat jemgyýetçilik sowukganlylygy bilen birlikde ýeñiş sazyny çaldy. Yzda bolsa kä prezidentiñ, kä AKP-li etrap başlygynyñ, käte-de AKP-li şäher sowet başlyklygyna kandidatyñ gowur döredip biljek ybratlyk sözleri galdy:

«Azanyz-Muhammedä terbiýesizlik etdiler, ...bularyñ ýeke-täk ýaranlygy azandyr baýdak duşmançylygy, ...olary ökjämiziñ astyna salyp depgiläris!»

«Millet» ýaranlygyny goldaýanlaryñ bu köçelerde, raýonlarda gezmäge ýagdaýlary bolmaz!»

«Millete küpür geplediler, enelerini dula bakdyrys!»

Ýusuf NAZYM.

15.03.2019 ý. Taryhy makalalar